

VEJLEDNING TIL KULTURMILJØREGISTRERING (foreløbig)**STANDARDS**

Navn	Kulturmiljøets navn skal være det stednavn, miljøet knytter sig til. Hvis der fx er en landsby og en samling af gårde/huse af samme navn anføres typen i parentes fx Bredstenlund (landsby) og Bredstenlund (samling af gårde/huse). Hvis der fx er tale om en plantage-kulturmiljø bestående af flere plantager med forskellige navne (og der ikke er en overordnet betegnelse for hele plantagen) anføres alle navnene.
Kulturmiljøtype	Vælg hovedkategori og type.
Beskrivelse	Beskriv miljøet. Hvis det ikke fremgår umiddelbart skal også typen beskrives. Men ellers bør karakteristiske træk ved det pågældende kulturmiljø og dets udviklingshistorie kort beskrives, således at man her kan få et første overblik over miljøet. Hvis der er lidt tvivl om typevalget bør beskrivelsen være rettet mod at fremhæve de elementer og den udvikling, som begrundes valget. Beskrivelsen er forudsætningen for den efterfølgende vurdering af bevaringsgrad.
Bevaringsgrad	Vælg en af de fire muligheder: <ul style="list-style-type: none"> • Kulturmiljøets struktur velbevaret • Kulturmiljøets struktur delvis bevaret • Kulturmiljøets struktur overlejet • Kulturmiljøet opløst/forsvundet
Beskrivelse af bevaringsgrad	Beskriv bevaringsgraden mhp. at begrunde den valgte bevaringsgrad. Der lægges vægt på at fremhæve hovedtrækkene og specielt henlede opmærksomheden på, hvor der er dele, der afviger fra helheden (enten særligt velbevarede elementer eller særligt overlejet dele).
Kommentarer	Hvis ikke det klart fremgår af beskrivelsen hvordan afgrænsningen er lavet (her tænkes mere på indholdet end det konkrete grænseforløb), bør også på miljøets afgrænsning fremhæves og de overvejelser, der ligger bag den foretagne afgrænsning. Hvis der er tale om et skøn i afgrænsningen skrives "skønnet afgrænsning" og bevæggrundene for det trufne valg beskrives. Her kan også anføres mere tekniske oplysninger (korttyper). Andre relevante oplysninger.

Afgrænsning af kulturmiljøer

Den grundlæggende præmis er, at alle kulturmiljøer skal kunne placeres på kort.

I mange tilfælde vil kulturmiljøet ikke kunne afgrænses præcist. I sådanne tilfælde må afgrænsningen foretages med løs hånd. Med andre ord skal der ikke bruges unødigt meget tid på at afsætte en hel masse punkter med henblik på at finjustere et forløb, der - på det foreliggende grundlag - alligevel aldrig kan blive bare nogenlunde præcist.

Kulturmiljøer, der går på tværs af en eller flere sognegrænser

Hvis et element ligger i to sogne, vil det være oprettet begge steder. I forbindelse med oprettelsen af et kulturmiljø skal begge de relevante elementer knyttes til miljøet. **Hvis ikke elementet findes oprettet, skal det gøres (f.eks. ved ændring af sognegrænser).**

LISTE OVER KULTURMILJØER

Listen er ikke udtømmende, men skal udbygges løbende i takt med de erfaringer, vi får undervejs.

Hovedkategori	Kulturmiljøtype	Bemærkninger	Elementer
Agrare miljøer efter 1800	Dambrug	<u>Afgrænsning.</u> Det samlede anlæg (incl. bygninger og damme).	Dambrug
	Gartneri/planteskole	<u>Afgrænsning.</u> Det samlede anlæg.	Gartneri/planteskole
	Husmandskolonier	<u>Afgrænsning.</u> Forsøg at følge matrikelgrænserne. Det vil sjældent være muligt at genfinde alle brugene. Det kan gøres på databasen eller i Mapinfo – i sidste tilfælde skal der ikke klippes ud i underliggende lag, heller ikke for husmandskolonier fra udskiftningen. <u>Relation til elementregistrering.</u> Kan være registreret som en ”samling af gårde/huse”. For husmandskolonier gør der sig endvidere det forhold gældende, at kun de allerstørste er registreret i Trap såvel som kolonier opstået ved udskiftningen ikke er nævnt. Det betyder, at der bør tænkes på disse kolonier i forbindelse med arbejdet med kulturmiljø herunder især den kartografiske tolkning. Tidlig husmandskoloni: Matrikuleringen på de minorerede sognekort kan i visse tilfælde bruges til at afgøre, om der er tale om en tidlig koloni. I så fald vil matriklerne (som typisk er beliggende i udkanten af et landsbyejerlav) have selvstændige numre. Vær særlig opmærksom, hvis der ligger en hovedgård i nærheden . Det er et krav, at der enten på de minorerede sognekort og/eller på senere kort er anført bygninger (at udstykningsplanen faktisk blev realiseret). For de nærmere overvejelser om husmandskolonier se elementregistreringen.	Husmandskoloni, samling af gårde/huse
	Koloniseret land	<u>Afgrænsning.</u> Plantager afgrænses ved deres maksimale udstrækning. Typisk på 4cm1970, men evt. også på baggrund af MB1930. Typisk er plantager opstået på områder, der tidligere var hede eller (især i	Inddæmmede arealer, udtørrede søer, hedekolonier, plantager,

Hovedkategori	Kulturmiljøtype	Bemærkninger	Elementer
		<p>Vendsyssel) klit. Disse signaturer kombineret med en senere (nåle)skovsignatur indikerer sammen med navnet plantage, at der er tale om en sådan. Beskriv hvordan plantagen er afgrænset og dens evt. udvikling – eksempelvis at den nordlige del først ses på 4cm1970.</p> <p>Hedekoloni: Afgrænses så vidt muligt efter matrikelgrænser fra MS. Alternativt langs (retliniede) veje og læhegn der indikerer opdyrkning af hede. Kan ofte indeholde en samling gårde/huse.</p> <p>Mosekultivering: Grænsen drages langs grøfter/kanaler eller veje, der afgrænser det område, hvor der tidligere var mosesignatur, men siden sker kultivering. Matrikelgrænser kan også anvendes.</p> <p>Inddæmning, inddigning, søudtørring, afvandingsanlæg og engvandingsanlæg: Grænsen drages langs landkanalen. Hvis en sådan ikke kan identificeres brug i stedet andre markante landskabselementer som pejlemærker: dæmninger/diger, grøfter/kanaler, veje, arealanvendelse.</p> <p>Der oprettes kun kulturmiljøer hvis arealerne har en betydelig størrelse.</p>	mosekultivering.
	Samling af gårde/huse	<p>Som "element" er samlinger af gårde og huse oprettet ud fra en betegnelse som sådan i Trap. I enkelte tilfælde vil det dog være oplagt at overveje, om elementet "samling af gårde/huse" evt. skal oprettes som/indgå i et <i>andet</i> kulturmiljø, f.eks. hedekoloni, hvis det bebyggede område tidligere var hededomineret.</p> <p>I nogle tilfælde vil der være tale om husmandskolonier. I så fald oprettes de som kulturmiljøtypen: Husmandskoloni. Tilstedeværelsen af en hovedgård bør give anledning til ekstra opmærksomhed på, om det kunne være tilfældet.</p> <p>Selv om der er tale om en husmandskoloni bibeholdes den på baggrund af Trap valgte elementtype ("samling af gårde/huse"). Dette bør ændres, da Traps brug af "samlinger af gårde/huse" er meget varierende.</p> <p>Hvis man derimod er "helt" sikker på, at samlingen af gårde/huse og husmandskolonien refererer til en og samme bebyggelse, er det i orden at</p>	Samling af gårde/huse, skole, smedje, jordemoderhus

Hovedkategori	Kulturmiljøtype	Bemærkninger	Elementer
		<p>slette "samling af gårde/huse".</p> <p>En del "samlinger af gårde/huse" har "anden status" som enestegård. Det betyder, at disse i kulturmiljøsammenhæng skal oprettes som enestegård (før 1800) og "samling af gårde/huse" (efter 1800). Undtaget er dog de tilfælde, hvor der ikke er kommet yderligere bebyggelse til. I disse tilfælde oprettes der kun et kulturmiljø for enestegården.</p> <p><u>Afgrænsning.</u> Kategorien "samling af gårde/huse" lader sig kun vanskeligt afgrænse præcist, idet der er tale om spredt landbebyggelse. Forsøg at afgrænse området, så det omfatter de stedlige gårde og huse, som de afspejler sig omkring 1950/60 (hvor landbebyggelsen nåede sin maksimale udstrækning). I praksis betyder det, at kortene fra ca. 1970 må benyttes.</p> <p>Se, hvor stednavnet står skrevet på kortet (typisk midt i bebyggelse – må vi regne med) og se på relationen til vejforløbet. Ofte vil gårdene og husene være bundet sammen af veje. Forsøg at finde grænser i landskabet: Ejerlavsgrenser og evt. matrikelgrænser. Hvis der ikke er oplagte grænser, må miljøet afgrænses "løseligt". I så fald skrives "Skønnet afgrænsning" i kommentarfeltet.</p> <p>OBS: Som udgangspunkt må kriteriet være, at der kan lokaliseres mindst 3 nye gårde/huse.</p> <p><u>Typologisering.</u> Der foreligger pt. ingen typologisering, som gør det muligt at få indsigt i, hvilke karakteristika "samling af gårde/huse" har, og hvordan de typologisk set fordeler sig.</p>	
	Større gårde	<p>En større gård kan i sig selv være et kulturmiljø, som dog også kan bestå af flere større gårde. Den skal have over 12 tdr. hartkorn efter 1800. Grundlaget kan være en ny bebyggelsesenhed eller en forøgelse af en eksisterende. Desuden bør gården ligge markant i landskabet (ud fra en kartografisk vurdering)</p> <p>(Skriftens størrelse på både højkantskort og de brede målebordsblade kan desuden være en hjælp til at afgøre, om der er tale om en større gård (se signaturtavlerne)).</p> <p><u>Afgrænsning.</u> Forsøg at afgrænse miljøet ved hjælp af matrikelgrænserne, men skel også til det visuelle udtryk på kortene (gården kan være et resultat af sammenlægninger, som ikke afspejler sig i</p>	Større gård

Hovedkategori	Kulturmiljøtype	Bemærkninger	Elementer
		matrikelgrænser).	
Agrare miljøer før 1800	Fællesareal	Et areal omfattende et <i>helt</i> ejerlav, som før 1800 <i>ikke</i> var bebygget. Arealet har typisk været anvendt som overdrev af de omkringliggende landsbyer eller enestegårde. Kulturmiljøtypen skal gøre det muligt at få udfyldt de huller, der ellers ville opstå i det lag, der helt skal dække perioden før 1800. <u>Afgrænsning</u> : Ejerlavsgården	Fællesareal
	Enestegårde	Beskrivelse: der lægges vægt på at beskrive gårdens alder (via første omtale) og dens placering samt markante træk ved ressourceområdet (MS). <u>Afgrænsning</u> . Hvis der er tale om en enestegård med selvstændigt ejerlav eller et ejerlav, som udelukkende består af enestegårde, afgrænses kulturmiljøet ved ejerlavsgården (det betyder, at digitaliseringen foretages (i Mapinfo-ejerlavstabellen)). Hvis der er flere enestegårdsejerlav, som ligger ved siden af hinanden, vil det i nogle tilfælde være oplagt at lægge dem sammen til et kulturmiljø. Hvis en enestegård ligger i et landsbyejerlav, må det i hvert enkelt tilfælde afgøres, om gården med rimelighed kan siges at være en del af landsbyen. I sådanne tilfælde må der skeles til beskrivelsen af gårdens historie. Endvidere kan kortmaterialet – herunder også matriklerne – indikere, om der er en sammenhæng med landsbyen. En begrænset afstand til selve landsbybebyggelsen (under ca. 200 meter) kan indikere, at gården må betragtes som en del af landsbyen. Såfremt enestegården har en beliggenhed i ejerlavet fjernt fra landsbyen, kan der argumenteres for, at gården skal oprettes som enestegårdsejerlav som kulturmiljø (brug matrikelgrænser), mens landsbyen som kulturmiljø udgør resten af ejerlavet. Men gården skal helst være omtalt før 1760, evt. nævnt i 1688 – at gården er med på VSK er normalt ikke nok, da der	Enestegård

Hovedkategori	Kulturmiljøtype	Bemærkninger	Elementer
		<p>kan være sket tidlige udstykninger i forb. m. reformerne.</p> <p><u>Oprettelse fra kort.</u> Hvis der i forbindelse med den kartografiske analyse findes enestegårde (med selvstændigt ejerlav), som ikke hidtil er registreret, skal disse oprettes fra kort.</p> <p><u>Anden status.</u> Enestegårde, som senere skifter status til ”Samling af gårde/huse” er <i>kun</i> registreret som sådan, mens der i ”anden status” er skrevet ”enestegård”. Det er en konsekvens af selve registreringsprocessen, hvor vi begyndte med Trap 5 og først senere i forløbet inddrog HP.</p> <p>I kulturmiljø sammenhæng betyder der, at disse samlinger af gårde og huse <i>både</i> oprettes som enestegårde (situationen før 1800) - typisk afgrænset ved ejerlavsgården - og samling af gårde og huse (efter 1800), som er afgrænset med ”løs hånd” ud fra en vurdering af navnets placering, bebyggelsen, matrikel- og ejerlavsgården.</p>	
	Landsby	<p><u>Beskrivelse:</u> landsbyens type og størrelse berøres (alder via første omtale skulle ikke være nødvendig når typen omtales, da året siger mere om de skriftlige kilder end om typen), ligeså omtales beliggenhed (herunder relation til møller, hovedgård mv.) og markante træk ved ressourceområdet. (Vi har sjældent kilder til at belyse udviklingen i dyrkningsfællesskabet, men hvis så beskriv det kort). Udviklingen efter 1800 forsøges fanget i beskrivelsen af bevaringsgrad.</p> <p><u>Afgrænsning.</u> Kulturmiljøet afgrænses af ejerlavsgården (i Mapinfo-ejerlavstabellen).</p> <p>Hvilke elementer kan knyttes til landsbyen før 1800? Det kunne fx være en kro eller en skole- Her må det være et krav, at der enten er oplysning om et oprettelsesår før 1800 eller at elementet kan identificeres på de minorerede sognekort (vil her have et lavt matrikelnummer - 2 eller 3). Desuden vil rytterskole have en alder, som gør, at de med rimelighed kan knyttes til landsbyen.</p> <p><u>Landsbyen efter 1800</u> * Det er endnu ikke afklaret, hvad der skal ske med de mange elementer, der kommer til efter år 1800? Fx et mejeri, forsamlingshus mv.</p>	Landsby

Hovedkategori	Kulturmiljøtype	Bemærkninger	Elementer
		<p>Fast ligger det dog, at disse elementer ikke hører til selve landsbyen som kulturmiljø. Den hidtidige praksis har været, at flere elementer ”svæver” rundt uden at tilhøre et kulturmiljø.</p> <p>Det må overvejes, om denne praksis skal ændres.</p> <p>I <i>De kulturhistoriske interesser i landskabet</i> skriver Erland Porsmose om landsbyerne. Hvad angår landsbyens udvikling fra udskiftningen til i dag, skitseres fire muligheder, hvor landsbyen kan</p> <p>”a) Være næsten opløst af udskiftningen b) Være afgørende præget af andelstiden c) Være overgået til urbaniseret struktur (handel, håndværk, industri, boligområder) d) Det sluttede agrare præg kan være bevaret” (<i>De kulturhistoriske interesser i landskabet</i>, p. 43).</p> <p>Set i relation til vores registrering af landsbyen efter 1800 dækker ”samling af gårde/huse” kategorien a), de rurale byer/stationsbyer eller mindre rurale byer svarer til kategorien c), mens de landsbyer, der ikke udvikles, omfattes af d).</p> <p>b) mangler derimod. Et forslag kunne være at indføre kategorien ”andelsby”.</p> <p>Vi har pt. andelstiden repræsenteret i kategorien ”produktionsanlæg fra andelstiden”, men det dækker - som det fremgår af betegnelsen - kun produktionsanlæg.</p> <p>En evt. ”andelsby” kan i givet fald fx bestå af mejeri, smedje, håndværk, bageri, brugsforening, foderstofforening, elværk, (transformator), frysehus, forsamlingshus, (fri)skole, højskole, landboskole, missionshus (se Claus Bjørns bidrag om andelstiden til <i>De kulturhistoriske interesser i landskabet</i> især p. 320-322).</p> <p>Mod en oprettelse af ”andelsby” som kulturmiljø taler, at dens afgrænsning vil være hele ejerlavet, hvorfor den vil være sammenfaldende med landsbyen før 1800 – eller at der sjældent er tale om et sammenhængende miljø inde i selve landsbyen. Hvis så kan det mest oplagte være at oprette mindre rural by.</p> <p>Argumenter for en oprettelse af andelsbyer er, at landsbyer med et andelspræg ikke som landsbyer betragtet vil have en bevaret, men derimod delvis bevaret struktur.</p>	

Hovedkategori	Kulturmiljøtype	Bemærkninger	Elementer
		<p>Såfremt fx fremgangsmåden fra Skam herred II forfølges får det den konsekvens, at disse byer frasorteres automatisk. Det synes uhensigtsmæssigt, samtidig med at signalet om, at udviklingen før 1800 ”tæller” mest er uheldig.</p> <p>Hvordan kan disse byer ellers fanges igen som miljøer, der kan berette om udviklingen og fremvæksten af funktioner i landsbyer, der bibeholder det agrare præg?</p> <p>En mulighed kunne være at oprette en kolonne i forbindelse med elementet landsby. Her kunne tilstanden (andelstidspræg, ikke-andelstidspræg) evt. afkrydses (det mest hensigtsmæssige ville være at have en sådan kolonne i forbindelse med landsbyens som kulturmiljø, men da alle kulturmiljø-tabeller har en identisk struktur lader det sig ikke gøre). Heller ikke af hensyn til søgemulighederne vil det være en fordel (kan ikke søge specifikt på logiske kolonner).</p> <p>* Overvej, om der bør være en kategori for landsbyer i agrare miljøer efter 1800. Fx den udflyttede landsby (hvor bebyggelsen jo har ændret karakter i forhold til den gamle landsby) og måske også for den stjerneudskiftede landsby, hvor bebyggelsen er den samme, men hvor ejerlavets strukturer er ændret.</p> <p>Et argument for at bibeholde den nuværende inddeling er, at landsbyerne både før og efter 1800 skal afgrænses ved ejerlavsgården. Selve den ”ydre” afgrænsning er dermed ens hhv. før og efter 1800 – om end indholdet varierer.</p>	
	Hovedgård	<p>Beskrivelse: her lægges vægt på at beskrive alder, evt. udvikling og tilhørsforhold til et godskompleks, beliggenhed og ressourceområdets markante træk. Der må også beskrives udvikling efter 1800, f.eks. tidlig udstykning (o. 1800) eller husmandsudstyknings efter 1919, udskillelser af aflæggergårde mm.</p> <p>Afgrænsning. Oprettes som kulturmiljø, som afgrænses af ejerlavsgården (i Mapinfo-ejerlavstabellen).</p> <p>Tilhørende elementer. Nogle elementer kan både være selvstændige kulturmiljøer samt være en del af hovedgårdsejerlavet. Mellem elementerne må der som udgangspunkt være en <i>funktionel</i></p>	Hovedgård, voldsted, park, teglværk

Hovedkategori	Kulturmiljøtype	Bemærkninger	Elementer
		sammenhæng. Såfremt fx et teglværk ligger ved en hovedgård, taler meget for, at værket må tages med under hovedgårdsmiljøet samtidig med, at det udgør et selvstændigt fabriksmiljø. Det samme gør sig gældende med tidlige udstykninger, der både kan udgøre en del af hovedgårdsmiljøet, men som samtidig udgør et selvstændigt miljø (husmandskoloni).	
Fritidsmiljøer		<u>Generelt for alle:</u> <u>Afgrænsning.</u> Typisk skal afgrænsningen foretages på nyeste 4 cm kort. For Vejle endvidere TOP10DK og ortofotos (især sidstnævnte har vist sig at være hensigtsmæssige til fx at se afgrænsningen af en campingplads eller et sportsanlæg).	
	Sommerhusbebyggelse	<u>Hjælp til afgrænsning kan hentes fra Arealinfosystem (AIS – på kortlageret) – planlægning – sommerhusområder (opdelt amtsvis).</u> <u>Hvis der er flere anlæg, der kan adskilles tidsmæssigt følges princippet fra parcelhuse: ét kulturmiljø kan omfatte flere elementer med forsk. alder</u>	Sommerhuse. fritidshuse
	Campingplads/feriekoloni		campingplads, feriekoloni
	Sportsanlæg	<u>Hvis et sportsanlæg ligger til en skole, knyttes det til institutionskulturmiljøet som skole.</u>	Sportsanlæg, stadion
	Forlystelsespark	<u>Begrebet "forlystelse" skal tages med et gran salt</u>	Forlystelsespark
	Kolonihave		Kolonihave
	Golfbane		Golfbane
	Andet fritidsmiljø	<u>Omfatter enten et kulturmiljø bestående af flere af de andre typer under samme afgrænsning eller andre mere enkeltstående typer som hotel, parkanlæg (i et byområde), "erindringssted", mv.</u>	Hotel, parkanlæg
Industri-/råstofmiljøer	Fabriksmiljø	Beskrivelse og afgrænsning: laves så bygninger og evt. udenomsanlæg omfattes. Ved nyere industriområder (efter 1970) forsøges hele lokalplanområdet omfattet.	Fabrik
	Produktionsanlæg fra andelstiden	Ingen erfaringer pt.	
	Råstofmiljø	Forsøg også at genfinde de råstofgrave, som også bør indgå i miljøet (selve gravene skal derimod ikke afsættes som symboler medmindre de er nævnt i Trap).	Råstofindvinding og forarbejdning, teglværk
Infrastruktur	Chaussé	Infrastruktur adskiller sig fra de øvrige kulturmiljøer ved ikke at være	Chaussé

Slettet: Fritidsmiljø

Slettet: Hotel

Slettet: fritidshuse

Slettet: sommerhuse

Slettet: campingpladser,
sportsanlæg

Hovedkategori	Kulturmiljøtype	Bemærkninger	Elementer
	Flyveplads	<p>polygoner, men linier. Kulturmiljøer kan i databasen ikke digitaliseres som linier. Det kan elementer derimod, hvorfor veje og jernbaner som elementer er digitaliseret som linier. Med henblik på at kunne vælge et sogn, er linieførløbene digitaliseret sognevis. Det er i praksis gjort ved at digitalisere forløbene i MapInfo og efterfølgende opsplitte dem ved hjælp af sognegrænserne. Herved fås et element (dvs. et linieførløb) for alle de relevante sogne.</p> <p>I kulturmiljøsammenhæng knyttes de enkelte stykker sammen til et kulturmiljø. Ved at søge på kulturmiljøet (skal aktiveres) og i elementboksen klikke på "tilhører aktive kulturmiljø" vises kulturmiljøets fulde udstrækning.</p> <p>Større forsyningsanlæg, som elværker, vindmølleparker o.lign. eller rensningsanlæg er infrastrukturanlæg. Afgrænsning: Disse afgrænses med moderne matrikler.</p>	Flyveplads
	<u>Hovedlandevej</u>		<u>Hovedlandevej</u>
	Hærvej		Hærvej
	Jernbane		Jernbane
	<u>Kanal</u>		<u>Kanal</u>
	Kongevej		Kongevej
	<u>Motorvej</u>		<u>Motorvej</u>
	Vej (gammel)		
	Forsyningsanlæg		
	Rensningsanlæg		
Institutionelle/socialt miljøer	▼	Afgrænsning. Skal omfatte de institutioner, som miljøet udgøres af.▼	
	<u>Uddannelsesinstitution</u>		<u>Skole, gymnasium, universitet</u>
	<u>Social institution</u>		<u>Børnehjem, Forsorgshjem</u>
	<u>Fængsel</u>		<u>Fængsel</u>
	<u>Hospital</u>		<u>Hospital, sygehus</u>
	<u>Anden institution</u>	<u>Ikke omfattet af ovennævnte typer, f.eks. kaserne</u>	
Kystmiljøer	Fiskerleje	Hvis et fiskerleje kan påvises før 1800 (og ses på MS) skal det markeres og evt. klippes ud som et ejerlav i ejerlavs-tabellen i mapinfo. Senere fiskerlejer laves som selvstændige miljøer oven på andre miljøer.	Fiskerleje
	Færgested	Ingen erfaringer pt.	Færgested
	Havn	Havnens maksimale udstrækning angives. Vær opmærksom på at forskellige havne kan ligge i forlængelse af hinanden, f.eks. trafikhavn og fiskerihavn. De bliver til et miljø, men der bør oprettes et element for hver havn.	Havn
	Ladeplads	Ingen erfaringer pt.	Ladeplads
	Skipperby	Ingen erfaringer pt.	Skipperby?

Slettet: Institutionelt/socialt miljø

Slettet: Kan være institutioner inden for sygehus- og socialsektoren eller fængselsvæsenet eller militæret.

Hovedkategori	Kulturmiljøtype	Bemærkninger	Elementer
	Kystby	Ikke etableret, men en mulighed (diskuteret 30. januar 2004)	
Militære miljøer	~~Skanse/befæstningsanlæg~~		Skanse, ~~bastion~~
	Bastion/voldsted		bastion
	2. verdenskrigsanlæg	Kan også omfatte anlæg efter 1945	Militære anlæg
Møllemiljøer	Mølleanlæg	Beskrivelse: Møllens type og alder beskrives, evt. tilknytningsforhold til et gods. Ligeledes beskrives evt. udvikling (industrimølle, elværk, mv.) Afgrænsning: Møllen forsøges afgrænset ved at betragte matriklerne på de minorerede sognekort. Dvs. normalt foretages digitaliseringen i Mapinfo-ejerlavstabelen, medmindre der er tale om et helt ejerlav der kan tilknyttes. Normalt klippes de også ud i Mapinfo-tabellen, dog kan der ved hovedgårde, hvor møller indgår i hovedgårdens kulturmiljø være tale om at der ikke klippes ud. Der gås efter den max. udstrækning, også hvis den går efter 1800. Også en evt. møllesø og det tilhørende åløb tages med. Møllen kan både være en del af et kulturmiljø fx en hovedgård og et selvstændigt kulturmiljø. Såfremt der er tale om en vindmølle uden andre tilhørende anlæg, udgør det ikke selvstændigt miljø.	Mølle, elværk
	Vandkraftværk	Omfatter de store vandkraftanlæg fra de sidste 100 år	
Religiøse miljøer	~~-----~~	Størrelse. Et enkelt element er ikke nok. Der må som minimum være to (?) elementer mellem hvilke der er en form for funktionel sammenhæng.	Missionshus, ~~-----~~
	Kirkeomgivelser	Kirke og præstegård/degnebolig/skole kan oprettes, hvis de ligger markant/isoleret i landskabet.	<u>Kirke præstegård, skole</u>
	Kloster	(vær opmærksom på, at et gammelt kloster kan indgå i et senere hovedgårdsanlæg – skal derfor ikke være selvstændigt klostermiljø)	Kloster
	Andet religiøst miljø	Omfatter f.eks. et missionshus og andre tilknyttede anlæg, eller et forsamlingshus og en valgmenighedskirke (eks. Ryslinge på Fyn)	<u>Missionshus, forsamlingshus, anden kirke, valgmenighedskirke, frimenighedskirke.</u>
Urbane miljøer	Etagebyggeri	Afgrænsning. Etagebyggeri må afgrænses vha. 4cm1970 eller 4cm1990. Byggeriet ses ved forholdsvis stort frit areal mellem bygningerne.	Etagebyggeri
	Forstad	Afgrænsning. Forstæder eller villabyer må afgrænses vha. MB1950, evt. MB1930, 4cm1970 eller 4cm1990. Det er ikke altid muligt at skelne mellem forskellige forstæder. Men et kriterium er at den bymæssige bebyggelse ligger som en forlængelse til en større by (købstad).	Forstad, villaby,

Slettet: Militæranlæg

Slettet: Ingen erfaringer pt. – må opfattes som anlæg der har snæver relation til krigshandlinger eller forsvarsanlæg, mens kaserner, øvelsesområder mere må opfattes som institutioner.

Slettet: bastion,...

Slettet: Også vandkraftværk kan knyttes til møllemiljøer.

Slettet: Religiøst miljø

Slettet: missionshus

Slettet: anden kirke, valgmenighedskirke, frimenighedskirke.

Slettet: Kirke og præstegård/degnebolig/skole kan oprettes, hvis de ligger markant/isoleret i landskabet.

Hovedkategori	Kulturmiljøtype	Bemærkninger	Elementer
	Købstad	Elementer i selve købstaden registreres ikke. For at markere deres beliggenhed og udstrækning markeres de med en polygon. Købstadens udstrækning som den afspejler sig omkring år 1800.	Købstad
	Mindre rural by	<p>Typen bestemmes som en bymæssig bebyggelse (tæt bebyggelse uden agrare funktioner), som ikke er stor nok til en rural by. Der skal som regel indgå nogle funktioner i den. Typen kan opstå ”i åbent land” eller i tilknytning til en eksisterende bebyggelse, f.eks. en landsby. Afgrænsningen kan blive noget ”takket” for netop at fange det urbane rundt om det agrare.</p> <p><u>Beskrivelse:</u> Byens udvikling beskrives kort og typen af funktioner.</p> <p><u>Afgrænsning</u> Afgrensningen vil typisk skulle foretages på MB1950, evt. 4cm1970 eller 4cm1990. Et mejeri behøver ikke indgå. Andre markante erhverv, fx savværker, som har været byskabende kan også indgå – se også elementregistreringen. ”Fungerende” gårde med jord til indgår ikke.</p>	Mindre rural by
	Rural by/stationsby	<p>Kriteriet for oprettelsen er et befolkningstal specifikt nævnt for byen (varierende grænser afh. af Trap-udg og folketælling).</p> <p><u>Afgrænsning:</u> Ideelt set bør afgrænsningen foretages på baggrund af de brede målebordsblade fra ca. 1940-50. Det kan være nødvendigt at foretage afgrænsningen ud en sammenligning af MB1930 og 4cm1970. Såfremt der på disse kort er angivet tydelige parcelhuskvarterer skal disse ikke omfattes af miljøet. Ligeså indgår ”fungerende” gårde heller ikke, men dog gårde, der er blevet opslugt af byens udvikling.</p> <p><u>Relation til elementregistreringen.</u> ”Rurale byer/stationsbyer” er registreret som ”bymæssige bebyggelser”. Hvis også registreret som ”stationsby”, overføres evt. oplysninger fra denne registrering til ”bymæssig bebyggelse”. Herefter slettes stationsbyoprettelsen.</p>	Bymæssig bebyggelse, alle de stedlige bymæssige funktioner
	Parcelhuskvarter	<u>Afgrænsning.</u> Afgrænses vha. de ældste 4cm1970 og/eller 4cm1990. For Vejle endvidere TOP25DK samt evt. flyfotos. Et parcelhuskvarter forsøges at favne et anlæg efter ca. 1960 af parcelhuse med dertil hørende vejanlæg. Der skal tænkes i topografisk sammenhængende miljøer	Parcelhuskvarter

Hovedkategori	Kulturmiljøtype	Bemærkninger	Elementer
		(infrastruktur skiller), der kan have udvidet sig frem til i dag. For at fange udviklingen laves der elementer for hver del, der kan erkendes på kortmaterialet. Her indgår også rækkehuse, der adskiller sig fra etagebyggeriet ved at have selvstændige haver (når de aflæses fra kort).	
	Villabebyggelse	Bruges til at fange boligmiljøer før parcelhuskvarterernes tid, som er anlagt regelret uden for andre urbane bebyggelser. Det kan være ved kysten for at fange borgerskabets tidligt udflyttede villaer eller en bebyggelse som Vissinggård Funkisby.	Forstad/villabebyggelse

VURDERING AF BEVARINGSTILSTAND (meget foreløbige overvejelser)

Vurderingen af et kulturmiljøets bevaringstilstand foretages ved at sammenligne kulturmiljøets oprindelige struktur med dets struktur på de nyeste 4 cm kort og ortofotos.

Se både på bebyggelsesstruktur, vejforløb, hegnsstruktur og ressourcer.

På listen er der følgende muligheder:

- Kulturmiljøet struktur velbevaret
- Kulturmiljøet struktur delvis bevaret
- Kulturmiljøet struktur overlejet
- Kulturmiljøet opløst/forsvundet

Der vælges én af de opstillede kategorier, hvorefter bevaringsgraden beskrives i det dertil indrettede felt.

De mange problemer med at afgrænse kulturmiljøerne må forventes at give problemer her. Hvis selve afgrænsningen beror på en høj grad af skøn, er det indlysende, at også vurderingen af kulturmiljøets bevaringsgrad vil blive behæftet med en vis usikkerhed.

Et eksempel kunne være en husmandskoloni bestående af 12 brug, hvor kun 10 huse lader sig genfinde på kort. Hvis disse 10 til gengæld er bevaret, og at selve strukturen fx vejforløb og skel også kan genfindes på de nyeste kort og ortofotos, må det være tilstrækkeligt til, at kulturmiljøets struktur må vurderes til at være velbevaret. De nærmere detaljer kan kun afklares ved besigtigelse.

Bevaringstilstanden af miljøer som oprettes på baggrund af 4 cm 1970, fx parcelhusbyer eller plantager, skal ikke vurderes, da miljøet som regel er så nyt, at der endnu ikke er sket synlige strukturelle ændringer. **Ligeså er det let for nyere og rummelige miljøer som f.eks. Samlinger af gårde og huse at blive klassificeret som velbevarede – vurder nøje at det en sådan klassificering er velbegrundet.**

Kulturmiljøets struktur velbevaret:

For de agrare miljøer fra før 1800: Landsby, hovedgård, enestegård gør der sig det særlige forhold gældende, at vurderingen af bevaringsgraden sker på **flere** fronter - nemlig selve bebyggelsen og **det tilhørende ejerlav med dets ressourcer (arealanvendelse), infrastrukturen og interne skel.**

Såfremt miljøets struktur vurderes som "velbevaret" skal både ejerlavets og bebyggelsens struktur være velbevaret.

For alle andre miljøer må det gøre sig gældende, at både elementet og den tilhørende struktur må kunne genfindes på de nyeste kort, såfremt elementet skal vurderes til at være velbevaret.

Kulturmiljøet struktur delvis bevaret

For agrare miljøer før 1800 vælges denne kategori, hvis selve bebyggelsen er bevaret, mens ejerlavets oprindelige struktur er ændret. Også det modsatte forhold, hvor bebyggelsen er ændret mens ejerlavet er bevaret, kan forekomme i denne kategori.

Kulturmiljøer i denne kategori kan komme i betragtning i forbindelse med udpegning (modsat Skam herred-modellen, hvor alle miljøer som havnede i denne kategori blev frasorteret før besigtigelsen).

Inden en besigtigelse foretages, må der foretages en nøje vurdering af de værdier der kan være i kulturmiljøer med en delvis bevaret struktur.

Især miljøer fra før 1800 kan have interesse til trods for, at de havner i denne kategori (jf. de ovennævnte overvejelser om vurderingen af henholdsvis bebyggelse og ejerlav). Hvis der fx i udkanten af et hovedgårdsejerlav er kommet en husmandskoloni til, vil ejerlavets struktur ikke være bevaret. Såfremt det derimod er tilfældet med ejerlavets struktur i øvrigt samt bebyggelsens struktur er bevaret, vil hovedgårdsmiljøet havne i denne kategori til trods for, at den i bevaringshenseende kan have interesse – i det omtalte eksempel evt. endda som flere miljøer, nemlig hovedgårdsmiljø afgrænset ved ejerlavsgrensen samt husmandskoloni afgrænset ved samtlige brug og deres tilliggende.

Kulturmiljøet struktur overlejret

Denne kategori vælges, når der er sket væsentlige ændringer i kulturmiljøets struktur.

Kulturmiljøer, som havner i denne kategori, vil ikke komme i betragtning i forbindelse med udpegning.

Kulturmiljøet forsvundet/opløst

Kategorien omfattes kulturmiljøer, som helt er forsvundet og ikke længere kan erkendes på de nyeste kort/ortofotos – eller hvis så meget er opløst, at miljøets bærende strukturer ikke længere kan erkendes på kort.

Kulturmiljøer, som havner i denne kategori, vil ikke komme i betragtning i forbindelse med udpegning.